

4. Пометун О. Навчання історії і громадянської освіти: окремі чи інтегровані курси *Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи*: збірник тез III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Київ, 29 березня 2021 р.). URL: http://undip.org.ua/news/library/zbirniki_detail.p...

5. Пометун О., Ремех Т. Досліджуємо історію і суспільство. Підручник інтегрованого курсу для 6 класу закладів заг.сер.освіти. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2023. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/2608-istoriia-6-klas-pometun-2023.html>

6. Ремех Т. О. Сутність і структура громадянської компетентності учня нової української школи / Т. О. Ремех // Український педагогічний журнал. - 2018. - № 2. - С. 34-41. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2018_2_7.

Сулима Олександра,
вчитель зарубіжної літератури
Пироговецького ліцею
Хмельницької міської ради
Хмельницької області

Формування громадянської компетентності учнів в контексті викладання зарубіжної літератури

У статті розкрито основні шляхи щодо формування громадянської компетентностей учнів на уроках зарубіжної літератури. Наведено типи вправ та завдань для розвитку цих компетентностей, відтворено прийоми інноваційних педагогічних технологій. Матеріали спрямовані на формування та вдосконалення громадянської відповідальності учнів, розвиток професійної майстерності вчителів – словесників, удосконалення освітнього процесу із зарубіжної літератури.

The article reveals the main ways of forming students' civic competences in foreign literature lessons. The types of exercises and tasks for the development of these competencies are presented, the techniques of innovative pedagogical technologies are reproduced. The materials are aimed at the formation and improvement of students' civic responsibility, the development of the professional skills of teachers - lexicographers, and the improvement of the educational process in foreign literature

Ключові слова: інформаційні технології, громадянська освіта, компетентність, нова українська школа (НУШ), критичне мислення, компетентнісний підхід.

Keywords: information technologies, civic education, competence, new Ukrainian school (NUS), critical thinking, competence approach.

Удосконалення загальної освіти спрямоване на переорієнтацію процесу навчання, на розвиток особистості учня, навчання його самостійно оволодіти новими знаннями. Сучасна молода людина об'єктивно змушена бути більш мобільною, інформованою, критично і творчо мислячою, а значить і більш мотивованою до самонавчання і саморозвитку. Сучасний розвиток шкільної освіти пов'язаний з впровадженням компетентнісного підходу до змісту та організації освітнього процесу. Під компетентністю людини розуміють спеціальним шляхом структурований (організований) набір знань, умінь, навичок і ставлень, що дають їй змогу ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи розв'язання проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виду діяльності. Такі набори знань, умінь, навичок і ставлень набуваються як протягом життя, так і у процесі навчання. Сформована компетентність дозволяє людині визначити, розпізнати і ефективно, успішно розв'язати, незалежно від ситуації, проблему, що є характерною для певної сфери чи виду діяльності [1].

Одним із найактуальніших завдань сучасної освіти і виховання в Україні є створення умов для формування людини-громадянина, для якої демократичне громадянське суспільство є осередком для розкриття її творчих можливостей, задоволення особистих та суспільних інтересів.

В наш час, зі стрімким розвитком інформаційних технологій у сучасному світі, особливо актуальною постає проблема створення умов для формування особистості, яка здатна до самореалізації, творчого сприйняття світу та соціально значущої діяльності, спрямованої на розвиток суспільства. Тому особливо значущими для сучасної школи стає громадянська компетентність в межах наскрізної лінії «Громадянська відповідальність», що передбачають реалізацію ідей демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомлення рівних прав та можливостей, що передбачають співпрацю з іншими особами для досягнення спільної мети, активність в житті класу, школи, громади, повагу до прав інших осіб, уміння діяти в конфліктних ситуаціях, пов'язаних з різними проявами дискримінації, цінувати культурне розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України [2].

Оновлена програма із зарубіжної літератури визначає громадянську компетентність як уміння аргументовано і грамотно висловлювати власну думку щодо суспільно-політичних питань; уникати дискримінації інших під час спілкування; критично оцінювати тексти соціально-політичного змісту; як ставлення поцінювати людську гідність; повага до закону та правових норм, зокрема, до норм українського мовного законодавства; утвердження права кожного на власну думку.

Важливим у викладанні зарубіжної літератури є компетентнісний підхід, що покликаний забезпечити соціалізацію учнів та їхню інтеграцію в сучасне суспільство, сформуванню в них стійкі моральні принципи й світоглядні орієнтири, виховати особистість із національною свідомістю, громадянськими якостями й критичним мисленням, здатного до творчого вирішення життєвих проблем, саморозвитку та самонавчання в умовах глобальних змін [3].

У процесі вивчення зарубіжної літератури учні набувають (окрім ключових) і предметні компетентності, що є важливим для формування духовно-емоційного світу учнів, їхнього світогляду, моральних цінностей, громадянських якостей.

Формування громадянської компетентності на уроках зарубіжної літератури в межах змістової лінії «громадянська відповідальність» спрямовано на розвиток соціальної активності особистості, формування відповідального члена громади та суспільства, національно свідомого, який розуміє принципи і механізми функціонування суспільства, орієнтується у своїй діяльності на культурні традиції і вектори розвитку суспільства. Розвиток громадянської компетентності може відбуватися через навчання на трьох рівнях: засвоєння знань про громадянську відповідальність («навчання про»), розвиток розуміння і ставлення до громадянської відповідальності («навчання для розвитку розуміння та формування ціннісних ставлень»), а також через здобуття практичного досвіду громадянської відповідальності («навчання через досвід») [4].

Успішність та ефективність формування компетентностей учнів залежить від форм і методів організації освітнього процесу.

У процесі організації навчальної діяльності вчитель виявляє пізнавальний рівень кожного учня й класу, планує свою діяльність у відповідності з цим, прагнучи гнучкості у виборі прийомів, нестандартності, створення ситуацій, що «оживляють» уроки, при цьому враховуючи навчальні потреби дітей, їх індивідуальні здібності.

Ефективними формами роботи щодо формування громадянської компетентностей є проблемне навчання. Для полеміки формуємо питання так, щоб вони викликали труднощі в розумінні авторської позиції, емоційно хвилювали учнів, адже лише тоді, коли учень проникне в глиб самого питання, зможе пережити певну ситуацію разом із літературним героєм, тоді й досягаємо бажаного результату.

Вирішення проблемних ситуацій, дає змогу кожному учневі виробити власну точку зору на ту чи іншу проблему, сформуванню власну систему цінностей, визначати власну роль у подоланні труднощів, засвоює норми неконфліктної поведінки, уникнення конфліктів тощо. Формуванню в школярів соціальної компетентності сприяють й такі питання, що змушують учнів вживатися в роль головного героя, ставити себе на його місце, ділитися власним життєвим досвідом [5].

Ефективними є такі вправи як «Система цінностей», «Я відповідальний...», «Чотири кути», «Намистинки добрих справ», «Що я даю людям і чого від них очікую», які дають змогу формувати в учнів поняття громадянської відповідальності як основної функції освітнього середовища та дозволяють виробити власний погляд на суспільно важливі проблеми, висловлювати без страху свою власну думку.

Ефективною методикою формування ключових компетентностей учнів на уроках літератури є методика розвитку критичного мислення. Це процес, під час якого людина може охарактеризувати явище або предмет, виразити своє ставлення до нього шляхом полеміки або аргументації власної позиції, знайти вихід із будь-якої ситуації.

Критичне мислення – це мислення самостійне. Воно носить індивідуальний характер, кожен формує свої власні ідеї та переконання, причому має повне право прийняти ідею іншої людини, якщо її аргументація буде вагомішою.

Особистість, яка критично мислить, уміє:

- визначити проблему;
- перевірити використану інформацію;
- проаналізувати твердження, яке лежить в основі інформації;
- враховувати альтернативні точки зору;
- визначати наявність підтексту в інформації;
- синтезувати здобуті знання;
- зробити висновки;
- прийняти оптимальне рішення.

Такі навички невідривно пов'язані із розвитком громадянських компетентностей учня, який завдяки вмінню визначати, аналізувати та обговорювати проблему в команді, виробляє оптимальні стратегії її розв'язання.

Технології критичного мислення («Метаплан», «Гронування», «Різнокольорові капелюшки», «Таблиці Елвермана», «Прес», «Кола Венна» тощо) дають змогу сформувати в учнів аналітичне та критичне типи мислення, при яких учні можуть свідомо давати оцінку вчинкам персонажів, власним, висловлювати власне бачення, проявляти ініціативність, розглядати проблему під різними точками зору, формується критична самооцінка.

Як засіб розвитку рефлексії при формуванні соціальних компетентностей практикуємо на уроках написання есе, створення асоціативних рядів, формулювання запитань, що змушують учня задуматися над тим, чи відповідають його уявлення загальнолюдським: «Чого навчає цей твір (образ)?», «Як би ви вчинили на місці літературного героя?», «Що наближає літературного героя до нашого часу?», «Яким бачите подальшу долю героя, виходячи із обставин?» Такі завдання формують в учнів навички соціальної поведінки, вміння проявляти власну життєву позицію та проявляти повагу до життєвого вибору сучасної людини, її можливості зберегти свою індивідуальність.

При оцінюванні навчальних досягнень учнів, для підвищення рівня власної самооцінки варто створювати ситуації успіху, заохочення школярів до подальшої праці. Оволодіння навичками оцінювання, взаємо- і самооцінювання, гласність оцінки приводять до зниження конфліктності, формування позитивних Я-концепцій, що розвиває критичне ставлення до власної роботи, адекватне сприйняття відгуків [6].

Зразки завдань для розвитку соціальної та громадянської компетентності

Завдання до вивчення твору Роальда Дала «Чарлі і шоколадна фабрика»

«Знайомтесь: Чарлі!» Доповніть логічні ланцюжки, використовуючи текстовий матеріал

- Хороший син
- любить свою родину
 - підтримує дідусів і бабусь
 - єдина радість в сім'ї
 - вдячний
 - щирий у ставленні до рідних

- Слухняний хлопчик
- слухає батьків
 - не скаржиться на важкі умови
 - не вередує
 - терплячий
 - добре вихований

1. **«Займи позицію»:** як ви оцінюєте той вчинок Чарлі, що він купив шоколадний батончик на знайдені гроші у той час, коли родина голодує. Чи мав Чарлі на це моральне право? Відповідь аргументуйте.

ТАК

НІ

ТАК к(Купив лише за 10 центів, решта грошей хотів віддати мамі, був дуже голодним, мріяв про золотий квиток....)

НІ (віддати всю суму батькам, голодні старенькі, чужі гроші, не думати лише про себе....)

Завдання до вивчення твору Елеонор Портер «Полліанна»

Групова робота. У сучасних словниках англійської мови, виданих у США, слово «Полліанна» (англ.pollyanna), що увійшло в обіг завдяки творчості Е.Портер, зафіксовано як іменник у різних значеннях:

- ✓ Особа, яка має оптимізм, гарний настрій
- ✓ Особа, яка надмірно, безпідставно оптимістична
- ✓ Святковий подарунок
- ✓ Обговоріть в групах та запишіть свої асоціації зі словом «Полліанна»

ОПТИМІЗМ

Радість

Життя

Любов

Усмішка

Добро

Віра

Проаналізуйте та визначте, чи дійсно героїня твору Полліанна безпідставно радіє та чи має вона привід для радості.

Рання смерть матері
Не мала іграшок
Смерть батька
Мала мало одягу
Отримала в подарунок милиці
Не мала рідних, лише Жіноча
допомога
Жахлива кімната в тітки Полі
Самотня. не має друзів

«Тато пішов на небеса, бо потрібен
Богові більше»
Милиці нагадують про здорові ноги
і здатність ходити
Відсутність дзеркала у кімнаті – не
видно ластовиння
Має рідну тітку
Знайшла багато друзів у містечку

ВИСНОВОК: Дівчинка мала важке минуле, рано залишилась сиротою, не має щасливого дитинства, підстав радіти вона має набагато менше, ніж радіти, проте вона навчилася боротись із труднощами і шукати в усьому позитив завдяки «грі в радість».

«Гра в радість» Пропоную вам пограти в улюблену гру Полліанни. Спробуйте знайти позитивні моменти в наступних ситуаціях..

1. Батьки заборонили використовувати мобільний телефон. *(Тепер я зможу більше часу приділити навчанню.)*

2. Я довго готувався до контрольної роботи, а отримав низьку оцінку. *(Маю можливість вчитись і пізнавати щось нове, зможу виправити допущені помилки та більше не повторювати.)*

3. Мені не купують солодоці. *(Я буду здоровим, у мене не болітимуть зуби).*

4. Я цілий тиждень чекав вихідних, а в неділю пішов дощ. *(Тепер маю можливість пограти в шахи, почитати цікаву книжку)*

➤ Чи легко знайти позитив в кожній ситуації? Чому? Що для цього потрібно?

ВИСНОВОК: не просто знайти позитив у складних чи неприємних ситуаціях, проте дуже важливо бачити в усьому позитив, це змінює погляди на життя, допомагає знаходити рішення проблем, дає змогу радіти життю.

Завдання до вивчення твору Джеймса Олдріджа «Останній дюйм»

«Коло ідей»: якою має бути справжня сім'я? Прочитайте вислови про сім'ю та запишіть слова, які на вашу думку асоціюються із поняттям «справжня сім'я».

1. Сім'я це не просто щось важливе у житті, це і є ваше життя.

2. Наша сім'я це наче коло сили та любові і з кожним народженням чи одруженням це коло росте.
3. Якщо ви озирнетесь на своє життя, то зрозумієте, що найщасливіші моменти в ньому це моменти сімейного щастя.
4. Сім'я це місце де народжується життя і ніколи не згасає любов.
5. Ніщо не може бути важливішим ніж усвідомлення того, що у вас є сім'я. І не важливо куди занесе життя, саме ваша сім'я буде джерелом радості, комфорту і піклування.
6. Жоден із нас не має навичок любові. Усі ми вчимося любити, беручи за приклад стосунки в сім'ї та те, як наші батьки виражають своє кохання щодня.
7. Щоб зрозуміти любов ваших батьків до вас, потрібно самим виростити і виховати власну дитину.
8. Сім'я – це маленький світ, створений коханням.
9. Сім'ю не обирають. Вони є Божим даром для тебе, а ти для них.
10. Місце, куди завжди хочеться повертатися – твій дім. Люди, яких завжди хочеться любити – твоя сім'я.
11. Сім'я як гілля на дереві, ми усі ростемо в різних напрямках, але коріння у нас спільне.
12. Наскільки велике серце чоловіка можна визначити за тим, на що він ладен піти заради сім'ї.

Чи можна назвати сім'ю Бена Аміго справжньою? Складіть ланцюжок аргументів.

- Дружина Джоанна покинула сина і чоловіка
- Джоанна думає лише про себе, важко назвати матір'ю
- Деві – пізня дитина, чужий своїм батькам
- Бен не вміє розмовляти зі своїм сином
- Деві доглядає французенка із Сирії
- Батько не приділяє уваги синові
- Ніхто не зводив Деві навіть до стоматолога

Висновок: сім'ю Бена Аміго важко назвати справжньою родиною, адже родину покинула мати, в сім'ї не має справжніх родинних стосунків, кожен із членів сім'ї існує сам по собі.

Охарактеризуйте стосунки батька й сина із новели «Останній дюйм» за **методом «Метаплан»** [7]

<p>Як є?</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Напружені стосунки ✓ Не знаходять спільної мови ✓ Не проводять разом час ✓ Між батьком і сином прірва, недовіра 	<p>Як має бути?</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Любов, взаєморозуміння, ✓ Повага, довіра, допомога, ✓ Турбота про сина ✓ Чуйне ставлення ✓ Проводити разом достатньо часу, спілкуватись
<p>Причини</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Мало приділяв уваги синові ✓ Розлучення батьків ✓ Батько постійно зайнятий роботою ✓ Не мали спільних інтересів ✓ Мало спілкувались ✓ Нічого не знав про свого сина 	<p>Висновок</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Бену та Деві потрібно проводити більше часу разом ✓ Більше спілкуватись, знаходити спільну мову ✓ Підтримувати один одного ✓ Знайти спільне захоплення

**Проблема
взаємовідносин
Бена та Деві**

ВИСНОВКИ

Отже, основою розвитку соціальної та громадянської компетентностей учнів повинні бути такі технології навчання, що б забезпечували пізнавальну активність та самостійність учнів, сприяли б формуванню навичок застосовувати набуті знання на практиці. Тому формування соціальної та громадянської компетентності учнів засобами інтерактивного, проблемного, особистісно зорієнтованого навчання – нагальна проблема сьогодення, розв'язання якої допоможе сформувати на уроках літератури вміння, необхідні для сучасного життя, а саме: розвивати й закріплювати інтерес до предмета; бути комунікабельними, контактними в різних соціальних групах; адаптуватись до життєвих ситуацій, які постійно змінюються; розкривати інтелектуальний, творчий, моральний потенціал кожного учня; виявляти здатність брати на себе відповідальність; володіти інформаційними технологіями; бути здатними генерувати нові ідеї; творчо мислити, знаходити нестандартні рішення тощо.

Список використаних джерел та літератури

1. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Бібік Н.М. // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – К.: К.І.С., 2004. – С.47 .
2. Державний стандарт базової середньої освіти. 5-9 класи Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnijstandart-bazovoyi-serednoyi-osviti>.
3. Котляренко Н.М. Як учителям-словесникам розвивати навички успішності / Науково-методичний вісник № 55. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2019. С.131-144.
4. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Ніколенко О.М., Ісаєва О.О., Клименко Ж.В., Мацевко-Бекерська Л.В., Юлдашева Л.П., Рудніцька Н.П., Турянця В. Г., Тіхоненко С.О., Вітко М.І., Джангобекова Т.А.)
5. Онищенко О.В. Формування життєвих компетентностей учнів у процесі викладання світової літератури: Методичний посібник. – Кременчук, 2010. – 47с. // <https://lib.znaimo.com.ua/docs/157/index-38272.html>.
6. Інтерактивні технології навчання // Завуч. – 2008. – № 28. // https://zavuch.at.ua/Shcola_molodogo/tvorchiy_zvit.pdf.
7. «Формування соціальної та громадянської компетентності на уроках зарубіжної літератури» методичний посібник автор-упорядник: Потапчук Вікторія Валеріївна вчитель зарубіжної літератури ЗОШ І-ІІ ст. с. Щитинь

Тимощук Гаїна,

вихователь

закладу дошкільної освіти «Сонечко» с.Кульчини

Красилівської міської ради

Хмельницької області

Формування громадянської компетентності дошкільника: ознайомлення із працею хлібороба

В умовах воєнної агресії в Україні актуальності набувають питання щодо формування громадянської свідомості, укріплення національної ідентичності майбутнього громадянина країни на основі суспільно-державних цінностей. Створювати фундамент, на основі якого формуватиметься життєва позиція майбутнього громадянина-патріота, необхідно з дитинства.

Ключові слова: громадянська компетентність, праця дорослих, професія, хлібороб, пізнавальний інтерес, діти дошкільного віку, національна спадщина, хліб, зерно.

Без любові до Батьківщини, готовності примножувати її багатства, оберігати честь і славу, захищати її свободу і незалежність людина не може бути свідомим громадянином і моральною особистістю. У Базовому компоненті дошкільної освіти (Державному стандарті дошкільної освіти) новою ключовою для дошкільної освіти компетентністю дитини визначено соціально-громадянську. Основні ознаки її сформованості перелічено в інваріантному складнику освітнього напрямку «Дитина в соціумі». Основи соціально-